

Założycielem pierwszej chrześcijańskiej gminy w Bizancjum (małe miasteczko nad cieśniną Bosfor na miejscu, którego cesarz Św. Konstantyn Wielki wybudował w IV w. stolicę - miasto Konstantynopol) był św. Apostoł Andrzej. Jak podają „Cuda Św. Andrzeja” autorstwa Grzegorza z Tours (538-594) ustanowił on tu biskupem swego ucznia Stachysa i udał się na północ w stronę ziem przyszłej Rusi Kijowskiej (Letopis Nestora). Tereny późniejszego patriarchatu chrystianizowane były również przez innych Apostołów. Tędy prowadziły szlaki misyjnych podróży św. Ap. Pawła i Barnaby. Kościołem Efezu przez wiele lat kierował św. Apostoł Jan Teolog. Rozwojowi Kościoła sprzyjały również czynniki natury polityczno-gospodarczej. W IV w. uczyniono Konstantynopol stolicą Imperium, dzięki czemu wzrastało również znaczenie miejscowego Kościoła i jego biskupa. Nowa stolica Imperium została nazwana „Nowym Rzymem”, a na II Soborze powszechnym (381) biskupowi Konstantynopola przyznano „pierwszeństwo zaszczytu po biskupie rzymskim”. Kościół Konstantynopola zdobył w ówczesnym chrześcijańskim świecie szeroki autorytet dzięki wybitnym osobowościom zajmującym jego katedrę. Biskupami byli tu między innymi: św. Grzegorz z Nazjanzu (379-381), Nektariusz (381-397), św. Jan Chryzostom (398-404).

W czasach patriarchy Nektariusza podjęto pierwsze działania w celu nadania biskupowi Konstantynopola władzy jurysdykcyjnej nad większym terytorium, do tego czasu bowiem jego jurysdykcja obejmowała wyłącznie tereny miasta Konstantynopola. Utworzono stały synod przy patriarszej katedrze tzw. synod endymusa. W jego skład wchodził biskupi aktualnie przebywający w stolicy Imperium, bez względu na ich przynależność jurysdykcyjną.

Na IV Soborze powszechnym w Chalcedonie (451) ostatecznie zatwierdzono miejsce Konstantynopola wśród innych Kościołów lokalnych. Ojcowie soboru kanonem nr 28, potwierdzając przywilej II Soboru powszechnego, uchwalili: „idąc całkowicie za postanowieniami św. Ojców .... zgromadzonych na Soborze za czasów bogobojnej pamięci cesarza Teodozjusza postanawiamy co do przywilejów świętego Kościoła Konstantynopola, nowego Rzymu, i uchwalamy to samo i my. Albowiem Ojcowie nadali przywileje katedrze starego Rzymu, ponieważ było to miasto cesarza. Z tychże samych pobudek stu pięćdziesięciu miłych Bogu biskupów przyznało równe przywileje katedrze nowego Rzymu, słusznie rozważywszy, iż miasto, które dostąpiło zaszczytu być miastem cesarza i rady najwyższej oraz posiada równe przywileje ze starym cesarskim Rzymem, zostanie wywyższone również w sprawach kościelnych, podobnie do Rzymu i będzie drugie po nim...”. Kanon ten wywołał ostry sprzeciw ze strony biskupów Rzymu, którzy nie chcieli go zaakceptować widząc w nim zagrożenie pozycji kościoła rzymskiego. Cesarz Justynian chcąc uregulować stosunki między patriarchatami (Rzymem i Konstantynopolem) i określić ich hierarchię wydał specjalną nowelę (edykt): „Zgodnie z ich (soborów) decyzjami, postanawiamy, że najświętobliwszy papież Starego Rzymu, jest pierwszy wśród wszystkich biskupów, a świętobliwy arcybiskup Konstantynopola - Nowego Rzymu, zajmuje drugą w hierarchii stolicę, po świętej i apostolskiej stolicy w Rzymie, ale niechaj ma pierwszeństwo przed wszystkimi innymi stolicami”. Ostatecznie stwierdzano więc, że ciesząc się równą czcią z Rzymem, w dyptychach kościelnych, Konstantynopol będzie zajmował miejsce tuż po nim.

W VII wieku w skład patriarchatu Konstantynopola wchodziło 418 biskupstw, w tym 33 metropolitów, 34 arcybiskupów. Ważną rolę w życiu Kościoła odgrywali również mnisi. W 536 r. w samym tylko Konstantynopolu było 68 klasztorów, a w Chalcedonie (część miasta po azjatyckiej stronie Bosforu) było ich około 40. Podobnie było na terytorium całego Patriarchatu. Konstantynopol rozwijał się jako centrum chrześcijańskiej nauki, kultury i sztuki, tu obradowały II, V i VI Sobory powszechne. Niestety również w

Konstantynopolu miało miejsce najsmutniejsze wydarzenie historii starożytnego Kościoła. Dnia 16 VII 1054 roku przedstawiciele papieża Leona IX - kardynał Humbert, arcybiskup Piotr z Amalfii i Fryderyk z Lotaryngii ekskomunikowali patriarchę Michała Cerulariusza i Kościół wschodni. Synod patriarszy odpowiedział podobną decyzją. Ta schizma 1054 roku nie była jeszcze ostatecznym podziałem Kościoła na wschodni i zachodni. Ostateczny podział nastąpił po IV wyprawie krzyżowej, która zamiast ratować Ziemię Świętą w 1204 roku zdobyła i ograbiła Konstantynopol. Jego świątynie zostały sprofanowane. Tysiące mieszkańców zginęło, inni musieli uciekać z miasta. Z części cesarstwa Bizantyjskiego utworzono „Wschodnie Cesarstwo Łacińskie” z łacińskim patriarchatem podporządkowanym papieżowi.

Prawosławny patriarchat i władza świecka cesarstwa przeniosły się do Nicei. Cesarz Michał VIII Paleolog 25 lipca 1261 roku pokonał krzyżowców i odzyskał Konstantynopol. W odrodzonym patriarchacie utworzono 35 metropolii, 7 arcybiskupstw i kilkanaście biskupstw. Nastąpiły czasy tzw. „renesansu Paleologów”, które charakteryzowały się nie tylko niezwykłym rozwojem życia zakonnego (hezychazm) ale i jego wpływem na kulturę, sztukę a nawet politykę. Najślynniejszymi osobowościami tego okresu byli św. Grzegorz Palamas, Grzegorz Synaita i Mikołaj Kabasilas.

Nie były to jednak szczęśliwe lata Imperium. Ze wszystkich stron zagrażali mu nieprzyjaciele. Cesarze próbując ratować państwo, zwracali się o pomoc nawet do zachodniego rycerstwa. W swoich staraniach godzili się na zawarcie unii kościelnej w Lyonie (1274) i we Florencji (1439). Obok religijnego zamieszania i wewnętrznych niepokojów nie przyniosły one żadnych efektów.

W dniu 29 maja 1453 roku Turcy zajęli Konstantynopol i Bizancjum przestało istnieć. Kościół jednak nie uległ unicestwieniu. Władze tureckie pozwalały mniejszościom religijnym zachować wewnętrzną autonomię, dotyczyło to również chrześcijanom. Sułtan Muhammad II przekazał patriarszą władzę w ręce Gennadiusza II. Patriarchowie osobiście odpowiadali, na terenie całego osmańskiego imperium, za lojalność chrześcijan wobec władz tureckich i ich postanowień. Po nieudanym greckim powstaniu w 1821 roku w noc wielkanocną powieszono patriarchę Grzegorza V, 14 arcybiskupów – członków Świętego Synodu, ważniejszych fanariotów (bogaci Grecy z dzielnicy Fanar w Konstantynopolu), oraz ograniczono prawa patriarchy i swobody obywatelskie chrześcijan.

Mimo tak strasznych represji powstania nie należały do rzadkości. Wywoływały je lokalne tureckie władze, które bardzo często naruszały prawa chrześcijan. Na szczęście z biegiem czasu chrześcijanie zdobywali coraz większą sympatię europejskich mocarstw. W wyniku wspólnej akcji państw europejskich (szczególnie Rosji) i powstańców, w 1830 roku, Grecja uzyskała niepodległość. Zmusiło to sułtana do zreformowania wewnątrz państwowych stosunków. Chrześcijanie uzyskali więcej praw i swobód. W 1920 roku zakończyła się wojna grecko-turecka. W wyniku porozumienia w Lozannie z 1923 roku ludność grecka została wysiedlona. Patriarchat stracił w ten sposób około 1,5 miliona wiernych, co doprowadziło do likwidacji wielu azjatyckich diecezji. Zmniejszanie się Kościoła konstantynopolitańskiego związane też było z uniezależnianiem się kościołów lokalnych, które otrzymywały status Kościołów autokefalicznych (np. Polska w 1925 r.).

Charakterystyczną cechą Patriarchatu konstantynopolitańskiego we czasach współczesnych jest otwartość na świat i ruch ekumeniczny. Proces ten zapoczątkował patriarcha Atenagoras I. W 1965r. doszło nawet do wzajemnego zdjecia ekskomunik z 1054 roku (patriarcha Atenagoras i papież Paweł VI).

Obecnie patriarchat składa się z 5 diecezji w europejskiej części Turcji (ok. 30 tys. wiernych), 35 diecezji w północnej Grecji, 10 na greckich wyspach, oraz wielu poza Europą, np. w obu Amerykach (ponad 2 mln. wiernych), Australii i Nowej Zelandii, wielkiej Brytanii, Francji, Austrii, Belgii, Szwecji. Kościół posiada także liczne ośrodki monastyczne, np.: Athos, Patmos. W Chambessy koło Genewy ma swój ośrodek,

w którym prowadzi działalność edukacyjną i ekumeniczną. Patriarchat posiada własne szkoły teologiczne (większość poza granicami Turcji), wydawnictwa i ośrodki kościelno-ekumeniczne. Ogółem na całym świecie jest około 5 milionów wiernych Patriarchatu konstantynopolińskiego. W jego jurysdykcji pozostają również Autonomiczny Kościół Finlandii.

Patriarchowie Konstantynopola noszą tradycyjny bizantyjski tytuł „Arcybiskupa Konstantynopola, Nowego Rzymu i Patriarchy Ekumenicznego”. Obecny patriarcha Bartolomeusz I jest 232-im patriarchą Konstantynopola. Urodził się 12 marca 1940 roku na wyspie Imbros (Turcja). W dniu 25 grudnia 1973 roku odbyła się jego chirotonia biskupia. Wybór Świętobliwego Bartolomeusza na zwierzchnika Kościoła konstantynopolińskiego odbył się 22 października, zaś intronizacja odbyła się 2 listopada 1991 roku. Rezydencja Patriarchy i sobór katedralny p/w św. Wielkiego Męczennika Jerzego znajdują się w Fanarze (dzielnica Istambułu)

W roku 1987 oficjalną wizytę w naszym Kościele złożył patriarcha Dymitrios I. Obecny patriarcha ekumeniczny - Bartolomeusz I odwiedził nasz Kościół dwukrotnie - w roku 1998 i 2000.

Ks. Adam Misijuk